

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, доктори илмҳои филология Саидмуроди Хочазод ба диссертатсияи Олимиён Сабрина Шамсулло дар мавзуи «Нақши матбуоти даврии тоҷик дар тарғиби фарҳанги миллӣ» (дар мисоли нашрияҳои «Ҷумҳурият», «Ҷавонони Тоҷикистон», «Озодагон» ва «Миллат») барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.10 – Рӯзноманигорӣ

Ҳофизаи таърихии ҳар миллат ба фарҳанги он гирех меҳӯрад, сарватҳои маънавии ҷомеа, урфу одат, тарғиби ҳунар, суннатҳои мардумӣ, забон дар аркони фарҳанги миллӣ бозтоб меёбанд ва матбуоти даврӣ оинаест, ки дар он дастовардҳои фарҳанги миллӣ дар марҳила ва давраҳои гуногуни таърихӣ таҷаллӣ меёбанд. Яъне, матбуот дар ташаккул, такомил, рушд ва тарғиби фарҳанги миллӣ нақши муҳим ва таъсиргузор дорад. Агар ба диссертатсияи Олимиён Сабрина Шамсулло дар мавзуи «Нақши матбуоти даврии тоҷик дар тарғиби фарҳанги миллӣ» (дар мисоли нашрияҳои «Ҷумҳурият», «Ҷавонони Тоҷикистон», «Озодагон» ва «Миллат») аз ҳамин зовия назар андозем ба натиҷа мерасем, ки воқеан матбуот падидорандаи фарҳанги миллӣ, афкори миллӣ ва шуури миллӣ дар марҳилаҳои муайяни таърихӣ аст. Аз ин лиҳоз, мавзуи мавриди пажӯҳиш нав, саривақтӣ ва ниҳоят актуалӣ мебошад. Зеро дар замони истиқлол нигоҳи матбуоти даврӣ ба фарҳанги миллӣ ва аркони он, арзишҳои миллӣ, масоили марбут ба худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ куллан тағйир ёфт ва «матбуоти даврӣ на танҳо ба эҳёи фарҳанги миллӣ, тарғиби арзишҳои он ва инкишофи анъанаҳои фарҳанги асили тоҷикон тавачҷуҳи бештар намуд, балки масъалаҳои марбут ба фарҳанги миллиро дар меҳвари контексти мундариҷавии худ қарор дод» (саҳ.4).

Диссертатсия аз муқаддима, се боб, 6 фасл, хулоса, рӯйхати адабиёт ва манбаъ иборат аст. Дар муқаддима мубрами мавзуи таҳқиқ, дараҷаи таҳқиқи мавзӯ, робитаи таҳқиқ бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ,

мақсад ва вазифаҳо, манбаҳои асосии таҳқиқ, ҳадаф, объект, предмет, вазифа, наwgонии илмӣ ва аҳамияти назариявӣю амалии мавзӯ равшану возеҳ баён гардидааст. Муҳимтарин нуктаҳои диссертатсия дар баёни масъалаҳои асосие, ки ба ҳимоя пешниҳод шудаанд, ифода шудаанд.

Боби аввали рисола “Масъалаҳои фарҳанги миллӣ дар контексти маводи публитсистӣ” унвон гирифта, дар фасли аввали он таносуби инъикоси масъалаҳои фарҳанг дар нашрияҳои даврӣ мавриди таҳлил қарор дода шудаанд. Диссертант инъикоси масоили фарҳангиро дар нишрияҳои мавриди назар сараввал ба зерфаслҳои “Чашнҳои миллӣ”, “Чашну маросимҳои мардумӣ”, “Аркон ва ахлоқи динӣ”, “Фарҳанги миллӣ дар партави ҷаҳонишавӣ”, “Фарҳанги ақаллиятҳои миллӣ”, “Фарҳанги либос ва ҳунарҳои дастӣ” гурӯҳбандӣ намуда, сипас бозтоби масоили фарҳанги миллиро дар зерфаслҳои марбута дар нашрияҳои “Ҷумҳурият”, “Ҷавонони Тоҷикистон”, “Озодагон” ва “Миллат” ба риштаи пажӯҳиш мекашад, муқоиса мекунад ва хулоса мебарорад. Масалан, таъкид мешавад, ки оид ба чашнҳои миллӣ дар рӯзномаи “Ҷумҳурият” 246 мавод, ҳафтаномаҳои “Ҷавонони Тоҷикистон” 70 ва “Озодагон” 24 мавод ба таъб расидааст. Диссертант таносуби матлаб ба муҳтавои як масъаларо дар рӯзномаи “Ҷумҳурият” ва нашрияи “Озодагон” муқоиса карда ба натиҷа расидааст, ки инъикоси ҷаҳонишавии чашни Наврӯз дар матолиби рӯзномаи расмии Тоҷикистон “Ҷумҳурият” ба таври мақолаҳои анъававӣ ҷонибдорӣ гардидааст, аммо бозтоби ин мавзӯ дар нашрияи “Озодагон” аз зовияи дигар, яъне ба таври прблемагузорӣ матраҳ шудааст. Дар мақолаи С.Аюбзод “Наврӯз иди ҷаҳонӣ шуд” (“Озодагон”, 2010, 3 март) ҷаҳонишавии Наврӯз барои ивази солшуморӣ дар Тоҷикистон муносиб дониста шудааст. Нашрияи мавриди назар ба хотири гуногунандешӣ дар шумораи дигар бо саволи “Шумо ҷонибдоред, ки солшуморӣ аз Наврӯз оғоз гардад?” назарсанҷӣ доир карда, фикри олимони маъруф, академик М.Шакурӣ ва профессор И.Усмоновро овордааст, ки бо сабабҳои айнӣ муҳолифи гузаштан ба солшумории шасӣ мебошанд (саҳ.18). Ҳангоми таҳқиқ мавқеи диссертант

ба таври равшан хувайдо мегардад ва бо қотеият таъкид мекунад, ки “ба назари мо, ин масъалаи хеле ҷиддист, ки бо як қарори Ҳукумат ҳал намешавад. Ба назари профессор И.Усмонов мувофиқ ҳастем, ки солшуморие, ки ҳоло мо дорем, аз они ягон халқу миллат набуда, хусусияти байналмилалӣ касб кардааст ва сабаби пайванди байниҳамии халқу миллатҳо, омили густариши ҳамкориҳои ҳамҷонибаи онҳо мебошад, аз ин рӯ, ҳеч ниёзе ба иваз кардани он нест (саҳ.18). Ба назар меояд, ки мавқеи мушаххаси муаллиф зимни мутолиаи матолиби сершумори ВАО оид ба ин мавзӯ шакл гирифта, ба афкори аксари кишри рӯшанфикри Тоҷикистон ҳамроҳ аст. Муҳим он аст, ки зимни баррасии мавзуи мавриди назар масъалагузорӣ, баҳс ва натиҷагирӣ рӯйи кор омадааст, ки ин омилҳо аз унсурҳои муҳими илмӣ мебошанд. Зерфаслҳои дигари фасли аввали ин боб ҳам аз хулосабарории илмӣ истисно нестанд. Таносуби маводи фарҳангӣ дар нашрияҳои мавриди назар бо зикри арқоми мушаххас дар ҷадвали №1 нишон дода шудааст, ки инро ҳам аз муҳимтарин хусусияти фарқкунандаи кор шуморидан мумкин аст (саҳ.33).

Инъикоси ҷашнҳои фарҳангӣ дар замони истиқлол ба самти муҳими кори расонаҳо бадал шуд, ки ин мавзӯ дар фасли дуюми боби аввали рисола “Нақши матбуоти даврӣ дар бозтоби ҷашнҳои фарҳангии миллӣ ва динӣ” таҳқиқ гардидааст. Зимни баррасии мақолаҳои “Сада ҷашни офтоб аст, на оташ”, “Сайри таърихии Наврӯз”, “Наврӯз дар ҷаҳон”, “Меҳргон ҷашни мондагори қавмҳои ориёӣ”, “Ҷашни шоҳону хусравон омад”, “Фарҳанги миёнаравӣ дар ислом”, “Танзим анъанаҳои миллиро ғурӯ бурд” ва ғ. чунин ақида талқин мегардад, ки “матбуот дар бораи як ҷашн иттилоъ дода, дар маркази таваҷҷуҳ арзишҳои асосии инсониро мегузорад” (саҳ.44), ки ба назари мо, чунин ақида комилан дуруст аст.

Ҳангоми мутолиаи ин фасл хулосаи мантиқӣ баровардан мумкин аст, ки дар инъикоси анъанаҳои дигар, амсоли ҷашни арӯсӣ, хатнасур ва монанди инҳо фикрҳои солим мавқеи меҳварӣ касб кардаанд.

“Вижагиҳои фарҳанги ақаллиятҳои миллӣ ва бозтоби онҳо дар ВАО- и чопӣ” боби дуҷуми рисолаҳо ташкил дода аз ду фасл “Нақши матбуоти даврӣ дар раванди ҷаҳонишавӣ ва вусъати баҳамназдикшавии фарҳангҳо” ва “Нақши нашрияҳои чопӣ дар муаррифии фарҳанги ақаллиятҳои миллӣ” иборат аст. Раванди ҷаҳонишавӣ аз ду дидгоҳ-мусбат ва манфӣ баррасӣ шудааст ва дуруст таъкид мешавад, ки “дар раванди ҷаҳонишавӣ системаи байналмилалӣи ВАО ба миён меояд, ки онҳо хусусияти миллӣ надоранд ё дар сурати хусусияти миллӣ доштанишон ҳам он ниҳоят хира мебошад... Ба ҳамаи ин ҳолатҳо ҷаҳонишавии иттилоот мусоидат намудааст, ки омилҳои онро муҳаққиқон ба “худӣ” шудани ақидаи идеологияи давлатҳои бузург, “интернационалӣ” кардани фазои иттилоотии “миллӣ” донистанд” (саҳ.56-57). Амалҳои дар гузашта ғайриахлоқӣ ва мамнуъро ҳамчун чизи хуб ва зарурӣ нишон додан бо ҳадафи муайян- ба мақсади вайрон кардани таркиби анъанавии ҷомеадорӣи кишварҳо сурат мегирад ва дар ин фароянд рӯйкарди муаллиф бар мабноси китобҳои “Назарияи публитсистика”, “Густариши ахлоқи миллӣ: посух ба паёмадҳои манфии ҷаҳонишавӣ” ҳосил шудааст, ки ҷонибдорон ва муҳолифони худро дорад. Ба мақолаҳои “Ҷаҳонишавӣ ба тарбия таъсир мерасонад”, “Рэп сароем ё не?”, “Шармидан аз ёд баровардем”, “Баҳона”, “Яъҷучу маъҷуч моро моро фуру мебаранд” , “Неомусулмонизм”, “Эй риш, балои ҷон шудаастӣ” , “Империализми фарҳангӣ” аз ҳамин дидгоҳ баҳогузорӣ шудааст. Аз пажӯҳиши масъалаи мавриди назар дар матбуот бардошти муаллиф ин аст, ки “ҷаҳонишавӣ ҷараёни баҳамназдикшавӣ, омехташавии фарҳангҳо ва таҳдид ба арзишҳои фарҳангии кишварҳои хурдро дучанд гардондааст. Дар чунин ҳолат вазифаи муҳимтарини расонаҳо ҳифзи арзишҳои миллӣ мебошад”(саҳ. 78).

Таҳқиқи мушкилоти фарҳанги ақаллиятҳои миллӣ ва бозтоби он дар матбуот, бавижа нашрияҳои мавриди назар дар фасли дуҷуми боби мазкур хислати таҳлилий касб намуда, мушкилоти ақаллиятҳои миллӣ чун мушкилоти як қишри иҷтимоии ҷомеа баррасӣ мегардад. Бино ба

хулосаи диссертант “фарҳанги ақолиятҳои миллӣ чун ҷузъи фарҳанги мардуми Тоҷикистон шинохта намешавад. Ин масъала бо таълими мутахассисони соҳаи журналистика иртибот пайдо мекунад, ки онҳо бояд рисолати рӯзноманигории худро аз ҳама боло гузоранд” (саҳ.95).

Дар баробари маводи сиёсӣ ва иҷтимоӣ воқеаҳои руҳдодҳои фарҳангӣ низ дар қолаби жанрҳои журналистика пешниҳод мегарданд. Чунки “ҳадафи нигоранда тавассути интихоби жанр нишонрас мегардад, агарчи хонанда ба жанри мавод сари қор надорад ва барои ӯ муҳим мазмун ва муҳтавои мавод аст, аммо дар ин маврид ҳолат ва мавриди истифодаи жанро донишдони рӯзноманигор муҳим аст” (саҳ.97). Ба ин хотир, боби сеюм “Имкониятҳои жанрӣ дар инъикоси масъалаҳои фарҳангӣ” ном дошта, ба ду фасл - “Тавзеҳи воқеаҳои фарҳангӣ дар қолаби жанрҳои ахборӣ” ва “Гузориши масъала ва тарзи баррасии он дар жанрҳои таҳлилӣ” тақсим шудааст.

Фасли аввал инъикоси рӯйдодҳои фарҳангиро дар қолаби жанрҳои хабарӣ- хабар, ҳисобот мусоҳиба, репортаж, пурсиш-посух ва назарпурсӣ ба риштаи таҳлил қашида, ҳангоми таҳлил зикр мешавад, ки фаврият, факту далел дар ин гурӯҳи жанрҳо нақши меҳварӣ дорад. Зимни баррасии мавзӯ ба маводе тавачҷуҳ шудааст, ки ба талаботи ин жанр ҷавобгӯ нестанд, ҳатто расме, ки барои “пурра қардан”- и матни хабар оварда шудааст, ба он номувофиқ мебошад” (саҳ.99). Дар ин гурӯҳи жанрҳо пурсиш - посух ба сифати жанри мустақил шинохта шуда, диссертант барои собит намудани ақидаи худ аз муҳаққиқ Ҷовид Муқим иқибос меорад ва дониши назарии худро бо овардани намунаҳо аз нашрияҳои даврӣ асоснок қарда, ҷанбаи назарӣ мебахшад.

Дар фасли дуюми боби сеюми рисола бозтоби масоили фарҳангӣ дар қолаби жанрҳои таҳлилии муҳбирнома, мақола, нигориш ва мактуб мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Аз байни ин жанрҳо таҳлилии ҳамаҷонибаи муқаммали илмӣ ба жанри мақола иртибот дорад. Зеро “жанри мақола бештар ба проблема равона шуда, дар ошкор намудани

мушкилоти чомеа нақш мегузорад, барои ҳалли онҳо масъалагузорӣ менамояд” (сах.127). Хислати фасли мазкур дар татбиқи амалии донишҳои назарӣ бо зикри намунаҳо аз матбуоти даврии мавриди назар бармало мешавад. Хулосаи боб ба шакли тезис оварда шудааст.

Дар хотима диссертант хулосаҳои умумии корро дар 14 пункт пешниҳод намудааст. Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ барои омӯзиш ва таълими он тавассути семинарҳои тахассусӣ дар кафедраҳои матбуот ва журналистикаи донишгоҳҳои кишвар заминаи мусоид фароҳам меорад.

Новобаста ба ин, дар диссертатсия баъзе камбудихо дида мешаванд, ки онҳоро ба шакли фишурда зикр менамоем:

1. Номи рисолаи илмӣ бояд проблема дошта бошад, ба назари мо, ба ҷойи «Нақши матбуоти даврии тоҷик дар тарғиби фарҳанги миллӣ» агар гунаи «Инъикоси масъалаҳои фарҳанги миллӣ дар матбуоти даврии замони истиқлол»- ро ҷойгузин намоем, ба мақсад мувофиқ аст. Ин аз як тараф, ба ҷанбаи илмии рисола далолат менамояд, аз ҷониби дигар, мақсад ва ҳадафи онро комилан возеҳ мекунад.

2. Мубрамияти мавзуи таҳқиқ ҳамачониба зикр наёфтааст. Омилҳои актуалӣ будани маводи мавриди назари нашрияҳои «Ҷумҳурият», «Ҷавонони Тоҷикистон», «Озодагон» ва «Миллат» бояд дар ҳамин бахш ҳатман зикр гардад.

3. Дараҷаи омӯзиши мавзӯ доманадор ва хуб аст, дар ин бахш кори фундаменталии Хуршед Амдамов «Нақши маҷаллаи «Роҳбари дониш» дар ташаккули низоми матбуоти даврии солҳои 1920-1930- и қарни XX- и тоҷик» бояд илова гардад. Зеро тарғиби фарҳанги миллӣ дар маҷаллаи «Роҳбари дониш» ба мавзуи рисолаи мавриди назари мо ҳамхона аст ва аз маводи он барои муқоиса метавон истифода кард.

Ҳамчунин дар бахши «Асосҳои методологии таҳқиқ» усули таҳқиқи омори илова намудан ба мақсад мувофиқ аст, зеро ин метод дар рисола ҷойгоҳи шоиста дорад;

4. Пешгуфтори боби 1 аз суханҳои умумии ғайриилмӣ иборат аст, партофта шавад беҳтар аст (сах.13-14);

5. Фасли 1- и боби якум асосан хислати назарӣ касб кардааст, мақолаҳои зиёд номбар мегарданд, аммо овардани мисолҳо ва таҳлили илмӣ нисбатан камтар ба мушоҳида мерасад (сах. 16-33);

6. Дар боби аввали диссертатсия услуби публитсистӣ нисбат ба илмӣ бартарият дорад ва истифодаи ибораҳои «шоистаи таъкид аст, ки» (сах.13), «гузашта аз ин» (сах.13), «ин сухани сахл нест» (ҳамон ҷо), «бо ин муқаддимаи кӯтоҳ ба баёни мақсад гузашта...» (сах.14) намунаи барҷастаи он аст;

7. Ба фикри мо, дар хулосаи умумии рисола зикри ибораҳои чун «зимни баррасӣ ба чунин натиҷа расидем», «мутобиқи хулосаи мо», «пажӯҳиш моро ба чунин хулоса овард», «аз натиҷаи тадқиқ метавон чунин хулоса баровард» ва ғ. шарт ва зарур аст. Ба диссертант тавсия мешавад, ки зимни таълифи монография эроди мазкурро ба инобат бигирад, зеро маҳз истифодаи чунин ибораҳо аз илмимехвар будани пажӯҳиш гувоҳӣ медиҳад.

8. Ҳарчанд рисола таҳрири чиддӣ хӯрдааст, аммо ҳануз ҷо- ҷо хатоҳои имлоӣ ба ҷашм мерасанд, амсоли «Муродов, М. Донишномаи фарҳанги рӯҳноманигорӣ», шояд рӯзноманигорӣ бошад (сах.137);

Ҳамин тавр, ба назари мо, камбудиву пешниҳодоти зикршуда ҷузъӣ буда, қимати илмии диссертатсияро кам намеkunанд. Муҳим он аст, ки мавзӯ нав аст, бори аввал мавриди пажӯҳиши илмӣ қарор мегирад. Фикрҳои диссертант бар асоси сарчашмаҳои таърихӣ, бойгониву илмӣ ва захираҳои интернетӣ асоснок шудаанд ва рисола навис аз уҳдаи иҷрои вазифаҳои дарпешгузошта баромадааст.

Қор аз унсурҳои истифодаи методҳои илмӣ, масъалагузорӣ, нишон додани роҳҳои ҳалли проблема ва хулосабарорӣ ташаккул ёфтааст. Рисола бо муҳиммият, навгониҳои илмӣ ва аҳамияти назарию амалии худ ба талаботи ҚОА- и назди Президенти Тоҷикистон пурра ҷавобгӯ

буда, муаллифи он шоистаи дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.10 - Рӯзноманигорӣ мебошад.

Муқарризи расмӣ:

доктори илми филология, профессор,
мудири кафедраи забони тоҷикии

Донишгоҳи давлатии омӯзгории

Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни

«23» августи соли 2022.

Суроға: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон

шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 121

Тел.: (+992)93 855 5299

E-mail: Saidmurod70@mail.ru

Ҳочазод С.

Имзои Ҳочазод С. - ро тасдиқ мекунам:

сардори Раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси

Донишгоҳи давлатии омӯзгории

Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни

«23» августи соли 2022.

Суроға: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон

шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 121

Тел.: 992(+327) 227 76 57

Мустафозода А.